Присвячується М.К. Вороному

Шумить сніг під саньми м’яко, заколисуючи. Затишні співанки, тепло-первісні, вливаються в груди. Безконечні смуги смутні й радісні тремтять і переплітаються, і хочеться сховаться в їх теплім сполученні, і слухати, і зливатись з журливо-лагідними казками лісовими.

Такі далекі й невідомі вони — тим і прекрасні. Упірнути б в безмежну глибінь їх, викупатись в тонких чарівних тенетах їх — та й заснути. Забути всі болі, загоїти в барвистих шовках їх всі виразки. Так прикро постьобали мене. Я оголив свою душу, ніжну й чулу, розкрив обійми її для всього світу. А вони, жорстокі й люті, прийшли й холодними брудними дубчиками постьобали її, мою душу. І несамовито реготали при цьому, в п’яних танках реготали, в п’яних від моєї крові. Вона ще й досі сочиться, і болі її так прикро, так тяжко зносити.

Тікаю від них, від власних болів, від власної крові в безмежні первісні простори.

Навколо ліс і ліс. Поважні переплутані стовбури дерев і густі рівні верхів’я їх. Тихо гойдаються, м’якими, поважно-задумливими хвилями пливуть.

Звідти, з холодних степів, наскакують поривчасті вітри, а тут рівні, журно-затишні, як ласки жіночі, гойдаються шуми, котяться хвилями, бавляться з вітами.

І бренить одна рівна, могутньо-тепла смуга чарами пронизаних шумів лісових.

Тільки старі дуби попростягали свої крючкуваті руки, та й сперечаються з вітром, і в лагідній розмові посилають скарги верхів’ям дерев.

Напівтемінь легкими серпанками вкриває простори, і тільки одна прогалина вузенькою стрічкою плутається перед очима.

І чим далі їду, тим з більшою владою манить вона ясною прозоро-білою далечиною.

Остання кривуля дороги спускається в яр. Він, як вінком, обвитий навколо лісом, а сам білий, засліплюючий, пухкою ковдрою снігів засланий. Тільки де-не-де поодинокі кущі дерев та лози, і вузенькою каймою чорніє і баламутить посередині лісовий струмок.

Сині тіні послались навколо, в холоднім сні зачаровані стоять непорушно.

А білі пухкі гірлянди пишними букетами позвисали на вітах. Підніметься птах, спокійним помахом крил засвистить в повітрі, і тоді розсипчастим порохом спадають гірлянди, ніжним пухом стелять ковдру на підлозі.

З темних просторів, синіми плямами прикрашених, чуть помітно майорить велетній палац Зимової Царівни, з срібними колонами, з блискучими білими перлинами по них.

Стоїть там Царівна Зимова на балконі, обіперлась однією рукою на колону, а другою прикриває злегка очі, щоб не засліпити їх білизною снігів. Стоїть і слухає шуми-казки лісові, стогін їх і радості — і груди їй часто піднімаються від хвилювання…

Куди йде дорога — невідомо, та й байдуже. Аби їхати далі і далі, аби слухати затишні шуми зимові, спочивати в білих пухких ковдрах навколо.

Густіє темінь. Помітно перед очима спускаються сірі серпанки її, і в густу одіж силуетів вбираються дерева.

І лише сніг шумить під саньми, до теплих снів заколисуючи.

Блимнув вогник перед очима, на бліді тоненькі смужки розсипався і затремтів.

Чи в небі зірка встала й привіт посилає мені, чи жовте світло оселі поблизу проглянуло крізь гущавину лісу?

І знову — то блимне, то — зникне, і не розбереш, чи зірка, чи світло.

А не шкода було б і спочить хоч на хвилину, хоч на хвилину посидіти коло червоного тремтячого вогню, розказать самому собі снігові казки-сни.

* * *

Почувся дзвінкий екстазно-тремтячий крик собак, і головна луна від нього забилась в тривозі, а потім далеко розсипалась в кущах.

А назустріч мені завзято кинулись два чорних собаки, підскакували до коней, заглядали в сани, тікали в сніг і знову приставали.

В глибокому балкові затишно притулився невеликий будинок лісничого, а в шибках його тремтіли й вигравали яскраво-червоні хвости полум’я.

Чомусь довго шукали защіпку коло дверей, — і нарешті з’явилась висока чоловіча постать, поспішаючи застібала рудого бобрикового піджака і наближалась до мене. Високі чоботи, сіра заяча шапка — і в темряві здавалось, хотіла вона напасти на мене й задушить тут в санях.

Але сірі очі так тепло дивились, і так привітливо коливала сіра поплутана борода, і сині губи розпливались в широку лагідну усмішку.

— Хе-хе-хе! Завчасу приїхали, добродію! Пощастило вам, що й казать. А то б трохи спізнились, то вже б ліг би спочити. Не достукались тоді б. Маю таку звичку, добродію, що вже, як засну, то хай навколо така колотнеча підніметься, хоч нехай і дерево з корінням вириває, не встану, хоч ти тут що. А так радий свіжого чоловіка бачити.

— Мені хоч трохи тут, ласкавий пане добродію, перепочити, погрітись з дороги.

— Хе-хе-хе. А промерзли, мабуть, здорово? Ну, що ж, погрітись можна, ще й нагодуємо вас, та й погомонимо трошки. Страх як люблю бачити свіжих людей з міста, почути новини які. Сам я давно вже був в місті, не люблю його. А других все-таки цікаво послухать. Ви, мабуть, з міста, добродію?

— Так, я з міста! Тікаю від людей, від всіх тих гидот, які вони творять. Хочу спочити хоч трохи тут, в оцих первісно-свіжих, чистих просторах.

— Хе-хе-хе! Чудно як ви кажете. Наче-бо то тут немає людей. Всюди вони є, здається, немає такого закутка на землі, де б їх не найшлось. Плодюча, я вам скажу, тварина — всюди розсілась. А вашого брата таки чималенько щось стало тут траплятись. Усе тікають, тікають, а куди — й самі гаразд не скажуть. Від самих себе, мабуть. Дуже вже гірко стало жити.

Він трохи помовчав.

— Тут от недавно одна панна так само їхала. Спинилась у мене. Що воно за людина — не знаю. Тільки чудненька якась, спинилась на одну ніч, а от уже з тиждень живе тут, то вже я й не знаю, як ви й розміститесь. Доведеться, мабуть, в одній кімнаті вам спати. Діло подорожнє, можна якось помиритись, хе-хе-хе. Ну, то ходімо до хати.

Запахло теплим спокоєм. Від грубки полохливо стрибали ясно-рожеві тіні, і в світлі їх виглядали пучки засушених квіток та трав, на стінах кілька потемнілих картин й скриньки з засушеним гербарієм та кузьками. А поліна в грубі сичали і тягли високим фальцетом якісь свої дитячі мелодії.

На один мент з’явилась в дверях висока сухорлява постать панни. Густі чорні коси важкими пасмами спадали на плечі, чорне вбрання м’якими складками облягало її постать. Зиркнула вороже чорними великими очима і, сердито стукнувши дверима, раптом зникла.

— Не хоче бачиться з свіжим чоловіком. Чудна людина, — зауважив лісничий. — Каже, що це їй нагадує старе життя. А вона тікає від нього. Ну, та нічого — призвичаїться. Нічого не поробиш — якось розбалакаєтесь, то, може, й полагодите. Ну, а я от що вам скажу, пане добродію: у нас тут лягають спать

рано. Щоб не бариться, я скажу, аби вам дали попить чайку, та й спочивайте тут.

Запихтів через який час на темнім дубовім столі самовар, і знову з’явився лісничий.

— Панночко, панночко! А ви з нами не хочете попить чайку? Приставайте до гурту! — крикнув він.

Знову з’явилась панна. Обличчя в неї бліде, тонке, і темні очі, як дві пронизуючих зірки, вороже горять.

— Звідки? Певне, з міста великого? — запитала грудним суворим голосом.

— Так, панно. Прошу пробачити, що я так несподівано вліз до вас сюди, позбавив вас спокою, — звертаюсь до неї.

— Старі забобони. Вдерся сюди і тепер просить пробачитися. Не треба цього — гидкі видумки людські,— сердито процідила й зникла знову.

— Ай, що твориться з людьми, пане добродію! Як страшно божевільно переплуталось все. Боже мій. Боже мій. Аж не віриться, щоб дві інтелігентних людини, зустрівшись отут, в цім дикім лісі, не могли навіть дивитись одна на другу. До чого може довести життя. Ай, лишенько, лишенько! А колись же оця сама панна йшла до людей, на війну, ризикувала собою, чимсь допомагала людям. А тепер і дивиться на них не хоче, — заклопотано хитав головою лісничий.

* * *

Перегорілі полінця тихим шелестом розсипаються в грубці, а до мене густими струмками пробирається тепле повітря, м’якими пасмами лоскочить, в тиху дрімоту хилить.

Злегка заскрипіли двері. Обережними кроками пройшла панна до ліжка і через хвилину зашелестіла сукнями, скидаючи на ніч вбрання. Лягла в ліжко й приємно зітхнула.

— Ви вже спите, добродію? — звернулась до мене.

— Ні, тільки дрімаю. І такий спокій опанував мною. Там десь далеко сіре марудне життя, з кров’ю й брудом, з хижацькими змаганнями. А тут я почуваю, як вливається в душу звідти, з тих лісів, від тих снігів білих, світло-рожева смуга, і стає тепло й затишно на душі. Так би й застиг в цім спокої.

Злегка підняла голову панна і захитала радісно:

— Так, так… Зо мною теж було.

Щирий голос її лагідно бренів в чулій сутіні кімнати:

— Ви знаєте, коли я сюди приїхала, мені здавалось, що за мною женуться якісь люті хижацькі обличчя, танцюють перед очима сухі привиди-кістяки, ллються бурхливі потоки брудної крові.

І перші ночі були такі страшні, кошмарні. І кожна людина, яку зустрічала я по дорозі, здавалась мені або хижим звіром, або сухим скрипучим кістяком. І я тікала в несамовитій розпуці далі. І тільки тут спинилась на одну лише ніч. А потім щось так привабило мене до спокою. Я вчувала, як якимись тоненькими

ниточками я все більш зв’язуюсь з усім, що бачу навколо. І так би ладна хоч і навіки залишитись тут.

Помовчала який час і з болісною розпукою в голосі знову почала:

— Як все дико, безглуздо твориться в житті. Я так щиро й одверто ставилась до нього, йшла назустріч людським стражданням і радостям, можу це з певністю сказати.

Під тужний стогін гармат я закривала людям очі в останні хвилини життя їх, тішила їх найсвітлішими поривами своєї душі в часи найбільш тяжких страждань. В святні дні волі я йшла в юрбі з світлими прапорами, і моє серце екстазом радості горіло. 1 я бачила на поодиноких обличчях дійсну щиру радість і безліч тупих, байдужих пик з одним лише виразом — бажання крові, п’яного дикого хаосу. І тоді ще злякалась. І якась глибока зневага залізла в серце — і хотілось всіх їх розтоптати, знівечить, знищити всю ту сіру, нікчемну юрбу.

А потім все переплуталось, закружляло в хаотичнім танкові — і коли були хоч маленькі прикраси, ілюзії життя, вони знівечились, вони розтоптані, знищені. І я зненавиділа всіх людей, все життя їхнє, і втекла.

І тепер, коли я стою осторонь, мені безмірно зле, але й боляче за них. Які вони всі нікчемні й безсилі, і всі змагання їхні утворить красу життя такі поплутані й даремні. І спитати, чи є хоч одна людина щаслива в тім божевільнім хаосі життя їхнього?

Сіла на ліжкові, спустивши злегка ковдру, і тонкі плечі її з вузенькими стрічками від сорочки нервово тремтіли. А вона

болісно ламала руки, з молитовною тугою звертаючись до вікна, в повільній задумі провадила:

— І тільки подумать, що таке життя? Одвічний потяг до сонця, до світла, одвічне шукання краси.

І як мало потрібно задля цього. Лягти і слухать, як вітер об лист дерева шумить, як бавляться в зелених тінях дерев світлі сонячні плями. Слухати музику життя, первісно-прекрасну, прекрасну в закінченості ліній, в суцільній гармонії. І злитися з нею всією істотою, і застигнути в цьому спокої сполучення.

— Так, так, — радісно киваю їй, а в неї в очах блищать теплі втішні сльози.

Якась нитка, чула, рожево-тепла, зв’язує нас — се так яскраво я вчуваю.

Підходжу до неї, ласкаю тонкі тендітні плечі, цілую м’яку і ніжну смуглу кожу, а вона стомлено схиляється до мене і, соромлячись, обережно ласкає мене.

— Так, так, ми підемо в ці первісні простори шукати нових цінностей життя. Ми втечемо від тих, хто ніколи не зміг знайти краси життя. Вона так близько від нас, вона рідна й тисячами голосів змагається сполучитись з нами. А ми всі розтоптали її, заплювали небо й землю, і самі в цім чаднім хаосі плутаємося, борюкаємося, знищуєм один одного.

Тихо снуються срібно-зелені серпанки місячних променів, тремтять і переплітаються, і довгі пасма їх стеляться на підлогу кімнати. А в молочнім сяйві непорушним сном зачаровані на далекий простір простяглися срібно-сині стовбури дерев, і велетенські тіні від них розіслались,

переплутались по яру. Тиху зачарованих снів музику точать, ніжно-болісною тугою кличуть до себе.

— Ні, я нікуди не піду звідси, мій рідний невідомий товаришу, — відповіла задумливо панна. — Я вчуваю, як міцно я зв’язалась з усім навколишнім. Я живу одним з ним життям, я вчуваю, як струни того життя переплітаються з струнами мого власного життя, як все це наповнює мою душу вщерть і дає мені спокійну здорову радість. Ні, я нікуди звідси не піду. Не хочу, не хочу!.. — болісно простогнала вона.

— Але ж, моя панно, ви застигнете в цій спокійній радості, заснете звичайною звірячою сплячкою. Ні, повинні йти за мною, я візьму вас владно, я поведу вас за собою.

Людина не може навіть в цих первісних умовах бути спокійною, мусить щось своє творити.

— Щоб дійти до того бруду, від якого ми зараз тікаємо? — іронічно запитала вона. — Ні, красно дякую, досить і того, що є. Більш мені не треба. І з вами я не піду. Чуєте? Не піду!

— Але ми втекли, панно, ми порвали з старим усе.

А в тих первісних просторах безмежна широчінь для нашого духу. І ми зуміємо знайти наш шлях, ми відшукаємо найтоншу, найціннішу красу життя. Тільки далі звідси, туди, в невідомі простори. Я вчуваю — якийсь дух, невідома сила гонить мене туди. Але я хочу з вами йти, хочу, щоб ви допомагали мені, щоб ви дали мені жіночу ласку, теплінь свого глибокого серця.

— Ні, я не маю сили більш. Нові шукання — нові розчарування, нова втома. Чого мені шукати, коли я все знайшла? Ні, і не переконуйте мене, залиште.

— А сюди прийдуть, панно, нові люди. Шляхи пробиті, і вони знайдуть їх, і посунуться густою валкою, і забруднять їх. І обплутають вас цілою низкою своїх умов. Ні, я не хочу. Я тікаю далі від цього, а ви як знаєте.

Вона глибоко й недовірливо подивилась на мене. А потім одвернулась від мене, впала на ліжко і заховала голову в подушку. І я помічав, як в нервових конвульсіях тремтіла вона вся і тихо плакала. В пристрасних обіймах цілувала подушку, безсило піднімалась, і дивилась на мене заплаканими очима, і потім знову ховалась в подушки. А ніч повільно снувала сірі серпанки, в довгі поеми сплітала їх. Здавалась безкінечною. Панна кілька разів піднімалась в ліжкові, важко зітхала і в безсилій розпуці ламала руки. І було чути глибокий її стогін.

І ось почали згасати місячні промені надворі, танули довгі тіні, в сірі тумани вбирались дерева — вставав тихий зимовий ранок.

Вся безсила, з розпатланими косами, піднялася панна і довго, з болісною ласкою, запитуюче дивилася на мене. А потім в пристрасних поривах обняла мене і міцно-міцно поцілувала.

— Так, мій любий. Я піду з тобою. Куди б ти не пішов, я буду з тобою нерозлучно, що б не сталось. В первісні простори, мій любий, в первісні простори.

* * *

— От і поладнали. Ну, щасти вам доля, — радісно, широко посміхаючись, говорив лісничий.

Нетерпляче сіпали коні, а ми кутались в хутру, сідаючи в сани, — і два чорних собаки привітливо махали вовнистими хвостами.

Ліс був тихий, ясний, наче вимитий, в свято принаряжений, білим пухом вкритий, в світлу радість снів зачарований.

А на сході стояла закохана в себе яскраво-сиза смуга хмар, червоною каймою позолочена, і на тлі її радісно синіли поодинокі кущі дерев.

— Світлої дороги вам в первісні простори, мої панове! — в останній раз кинув нам лісничий і довго ще проводжав нас лагідними прижмуреними очима. А назустріч нам повільно посувались, ясно-білим пухом вкриті, безмежні простори лісів.

1919